Konferencja naukowa „Tajemnice Enigmy – 65. rocznica przekazania Enigmy przez polski wywiad Państwom Sprzymierzonym” – Bydgoszcz, 9-10 listopada 2004 r.

09.11.2004

Ogólnopolska konferencja naukowa „Tajemnice Enigmy – 65. rocznica przekazania Enigmy przez polski wywiad Państwom Sprzymierzonym” odbyła się w dniach 9–10 listopada 2004 r. w Bydgoszczy. Jej organizatorami byli Urząd Miasta Bydgoszczy i Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku, Delegatura w Bydgoszczy.

W spotkaniu wzięli udział znakomici goście, wśród nich – John Gallehawk – b. dyrektor Muzeum Bletchley Park, brytyjskiego ośrodka kryptologicznego, David Kahn, historyk, który jako pierwszy podał światu nazwiska polskich matematyków, a także prof. dr. hab. Zbigniew Palka Prezes Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Przybyli także członkowie rodzin polskich matematyków, którzy złamali szyfr Enigmy (m.in. córka Mariana Rejewskiego, pani Janina Sylwestrzak), przedstawiciele ambasad Francji, Anglii, USA i Niemiec, a także historycy i kryptolodzy. Z filmowej taśmy została odtworzona wypowiedź Jana Nowaka –Jeziorańskiego. Konferencję otworzył prof. dr hab. Leon Kieres, prezes IPN i Konstanty Dombrowicz, prezydent Bydgoszczy.

Honorowy patronat nad konferencją sprawowali: prof. Władysław Bartoszewski - Kustosz Pamięci Narodowej; Jan Nowak-Jeziorański, były dyrektor Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa i prof. Józef Garliński - historyk emigracyjny z Londynu, autor wielu publikacji, w tym na temat Enigmy.

Celem konferencji było upamiętnienie 65. rocznicy przekazania przez Polaków Państwom Sprzymierzonym Enigmy – kopii niemieckiej maszyny do szyfrowania oraz urządzeń i metod umożliwiających odszyfrowywanie tajnych depesz nieprzyjaciela. Jan Nowak-Jeziorański, określił przekazanie „Enigmy” jako „decydujący wkład Polski do zwycięstwa Sprzymierzonych w II wojnie światowej”. Prof. dr hab. Leon Kieres podkreślił, że „gdyby nie możliwość odczytania najtajniejszych depesz niemieckich, nie wiadomo, czy zwycięstwo nad nazizmem byłoby w ogóle możliwe”. Zaś Konstanty Dombrowicz zapytał: „Jak potoczyłaby się II wojna światowa, która ze stron uzyskałaby ostateczną przewagę, czy Polakom dane byłoby odczuć smak triumfu, radości przez łzyω Wyobraźnia nasuwa niestety czarny scenariusz…”

Pierwszego dnia konferencji historycy przedstawili znaczenie wydarzeń związanych z przekazaniem w 1939 r. duplikatu niemieckiej maszyny szyfrującej Enigma. Została też omówiona współpraca służb wywiadowczych Francji, Wielkiej Brytanii i Polski. W szczególny sposób przypomniano także i uczono zasługi bydgoszczanina Mariana Rejewskiego. Następnego dnia

zostały pokazane współczesne zastosowania technik kryptograficznych w zabezpieczaniu systemów komputerowych, w administracji rządowej i samorządowej, w operacjach bankowych, telefonii komórkowej oraz w handlu elektronicznym.

Była to pierwsza w Polsce konferencja poświęcona wkładowi polskich matematyków – Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego i Henryka Zygalskiego – w rozwiązanie szyfru Enigmy. Konferencji towarzyszyły: otwarcie wystawy poświęconej Marianowi Rejewskiemu, urodzonemu w Bydgoszczy (kilka dokumentów pochodzi z archiwum IPN w Bydgoszczy), dwa pokazy filmowe (materiałów wstępnych do filmu dokumentalnego Andrzeja Tomczaka o Marianie Rejewskim i „Enigmie" oraz – opatrzony komentarzem – film fabularny pt. „Enigma" z 2001 r.), miała miejsce także promocja książki dr Davida Kahna „Łamacze kodów" i otwarte spotkanie z autorem.

Patronat medialny nad wydarzeniem objęli: „Rzeczpospolita", „Gazeta Wyborcza", TVP, Computerworld, INFO TEL. W dniu 9 listopada 2004 r. do „Rzeczpospolitej" został dołączony specjalny dodatek: „Tajemnice Enigmy. Nasz wkład w zwycięstwo aliantów".

*
* *

Prace nad rozwiązywaniem szyfrów nieprzyjaciela prowadzili kryptolodzy zatrudnieni w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego. Rozwiązania niemieckiego systemu szyfru maszynowego Enigma na przełomie lat 1932-1933 dokonało trzech polskich, młodych matematyków: Marian Rejewski, Jerzy Różycki i Henryk Zygalski. Wszyscy trzej byli absolwentami Uniwersytetu Poznańskiego, a Marian Rejewski był z urodzenia bydgoszczaninem.

Od 1932 r. prace nad szyframi armii niemieckiej uważanej za potencjalnego przeciwnika w wypadku wojny, prowadzono w porozumieniu z wywiadem francuskim. Współpraca radiowywiadu Polski i Francji nie oznaczała przekazywania sobie na wzajem tajemnic warsztatu pracy kryptologicznej. Jednak w lipcu 1939 r., na sześć tygodni przed wybuchem wojny, polski wywiad zdecydował się przekazać Francuzom i Brytyjczykom wiedzę polskich kryptologów o niemieckim systemie szyfrowym Enigma (uznawanym przez Niemców za całkowicie bezpieczny) wraz z precyzyjnym duplikatem maszyny szyfrującej. Dzięki temu wywiad radiowy państw koalicji antyhitlerowskiej znał treść tajnych depesz Wehrmachtu i służb bezpieczeństwa III Rzeszy.

Po wybuchu wojny kryptolodzy z Biura Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego przedostali się przez Rumunię (wraz ze sprzętem służącym do dekryptażu Enigmy) do Francji, gdzie kontynuowali prace nad łamaniem niemieckich szyfrów. W 1942 r. w katastrofie statku „Lamoricière" w pobliżu Balearów zginął Jerzy Różycki. W 1943 r. pozostali polscy matematycy przedostali się przez Pireneje do Gibraltaru, a stamtąd do Anglii, gdzie m.in. rozszyfrowali depesze SS. Nie przyjęto ich jednak do ośrodka kryptologicznego Bletchley Park, mimo iż ten swe sukcesy zawdzięczał właśnie polskim matematykom. Pracowali w kryjówce polskiego Biura Szyfrów w Boxmoor pod Londynem.
Marian Rejewski wrócił do Polski w 1946 r., Henryk Zygalski osiadł na stałe w Wielkiej Brytanii.

Po zakończeniu wojny pojawiały się różne przypuszczenia na temat zadziwiających faktów przecieku tajnych informacji z najwyższego szczebla niemieckiego dowództwa do aliantów. Warto zaznaczyć, że nawet Urząd Bezpieczeństwa prowadząc rozpracowania o kryptonimie „Kryptolog", w ramach którego tajnej obserwacji poddano Mariana Rejewskiego, nie ustalił, że to dzięki niemu brytyjski wywiad w czasie wojny znał treść niemieckich depesz.

Marian Rejewski zdecydował się ujawnić „tajemnice Enigmy” w 1967 r. składając w Wojskowym Instytucie Historycznym maszynopis pracy pt. „Wspomnienia z mej pracy w Biurze Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego 1932-1945”. Jednak dopiero dzięki książce Gustave Bertranda wydanej w 1973 r. świat dowiedział się o tajemnicy dekryptażu Enigmy i roli Polaków. Nazwiska autorów matematycznego rozwiązania Enigmy opinia publiczna poznała w grudniu 1974 r dzięki prasowej publikacji w „New York Times” amerykańskiego historyka i znawcy kryptologii Davida Kahna, który brał udział w bydgoskiej konferencji.

W 2000 r. podczas oficjalnej wizyty w Polsce, Książę Yorku jako przedstawiciel Królewskiej Marynarki Wojennej przekazał na ręce premiera Jerzego Buzka oryginalny egzemplarz Enigmy. W tym samym roku na wniosek premiera Jerzego Buzka trzem matematykom pośmiertnie przyznano Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski.

W roku 2002 w Bletchley Park odsłonięto tablicę o następującej treści: „Tablica ta upamiętnia prace Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego i Henryka Zygalskiego - matematyków polskiego wywiadu, którzy pierwsi złamali kod Enigmy. Ich praca ogromnie pomogła kryptologom w Bletchley Park i przyczyniła się do zwycięstwa Aliantów w II Wojnie Światowej.”

Przyczynił się do tego w ogromnej mierze John Gallehawk, najpierw szef archiwów ośrodka, potem zaś dyrektor Muzeum Bletchley Park, który również był gościem konferencji pt. „Tajemnice Enigmy – 65 rocznica przekazania Enigmy przez polski wywiad Państwom Sprzymierzonym”.